

JOSIP HAMM**(1905—1986)**

Stjepan Damjanović

U nedjelju 23. studenoga 1986. umro je u Beču, a 28. studenoga sahranjen je u Zagrebu jedan od najpoznatijih slavista našega vremena akademik *Josip Hamm*.

Rodio se u Gatu (kod Valpova) 3. prosinca 1905. Klasičnu gimnaziju pohađao je u Osijeku, a 1924. upisao se na studij književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Brzo je prešao na slavistiku, na kojoj su mu učitelji Dragutin Boranić i Stjepan Ivšić. Poslije apsolutorija (1928) odlazi u Poljsku: tamo će jednogodišnjim studijem kod prvorazrednih slavista (T. Lehr-Splawiński, J. Rozwadowski, M. Małecki, K. Koszyński) upotpuniti svoje slavističko obrazovanje i 1929. diplomirati u Zagrebu. Radio je petnaest godina kao srednjoškolski nastavnik (u Prištini, Karlovcu i Zagrebu). God. 1933. uz nastavničku službu na II. muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu dobio je i mjesto honorarnog lektora za poljski jezik na Filozofskom fakultetu. Već je naredne godine doktorirao tezom o leksikografskom radu M. P. Katančiča. Kad je počeo II. svjetski rat, pomogao je (zajedno s A. Štamparom, J. Benešićem i drugima) prebjeglim Poljacima da se prebace u Englesku i Francusku. Iste godine (1939) na jednom seminaru u Münchenu usprotivio se tvrdnji da su Kraków i Prag iskonski njemački gradovi. Sve to uvjetovalo je da ga je Gestapo uhapsio, pa je u internaciji u Grazu proveo više od sedam mjeseci. God. 1941. postao je ugovornim predavačem na staroslavenski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, god. 1948. postaje (na prijedlog Stjepana Ivšića) docentom za slavensku filologiju, 1954. izvanrednim, a 1958. redovnim profesorom. Dvije godine kas-

nije dobio je poziv da prihvati mjesto redovnog profesora slavenske filologije u Beču, tj. da vodi katedru na kojoj su prije radili F. Miklošič, V. Jagić, N. S. Trubeckoj. Bečku je slavistici vodio šesnaest godina, sve do umirovljenja 1976. godine.

Kada se za J. Hamma kaže da je bio jedan od najuglednijih slavista današnjice, to nikako nije pretjerivanje uvjetovano trenutkom rastanka. Njegova velika radna energija, iznimne organizacijske sposobnosti i njegov impozantan znanstveni rad osigurali su mu priznanja ne samo u sredinama u kojima je neposredno djelovao, nego i posvuda po slavenskom svijetu i neslavenskim slavističkim središtima. O tome ponešto kažu i brojna priznanja koja je za svoj doprinos znanosti dobio. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala ga je 1956. za izvanrednog, a 1977. za pravog člana. Bio je i prvi član Austrijske akademije znanosti (od 1966) i dopisni član Makedonske akademije. Sveučilišta u Wrocławu (1973) i Kijevu (1983) podijelila su mu doktorat »honoris causa«, dobio je bugarski Orden Kirila i Metodija I. stupnja, poljski Orden zasluga za poljsku kulturu, i Zlatni križ za zasluge u borbi za oslobođenje Poljske, austrijski Veliki križ za zasluge Pokrajinske vlade u Gradišću, naš Orden rada sa crvenom zastavom i najviše društveno priznanje SR Hrvatske za znanstveni rad — nagradu »Božidar Adžija« za životno djelo (1985).

Bibliografija znanstvenih i stručnih radova J. Hamma iznosi preko 250 jedinica. Široj javnosti najpoznatije su njegove *Staroslavenska gramatika* i *Staroslavenska čitanka*, jedini udžbenici prvoga slavenskoga književnog jezika koje smo imali u SR Hrvatskoj poslije rata. Iz njih su brojne generacije studenata (jugo)slavistike upoznavale staroslavenski jezik, prvi put se srele s glagoljičkim slovima, pročitale prve staroslavenske tekstove. Njegova *Gramatika staroslavenskog jezika* (I. izdanje — 1947, II. promijenjeno i nadopunjeno izdanje — 1958) osobit je prinos i proučavanju i poučavanju prvoga slavenskog književnog jezika. Po općem mišljenju to je najbolja gramatika toga jezika među onima napisanim na južnoslavenskim prostorima, i ona je nesumnjivo vrhunac Hammova gramatičarskog rada u kojemu dostojno mjesto zauzimaju i *Gramatika poljskog jezika* (1935) i *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance* (1967; iste godine i njemačko izdanje). Hammova *Staroslavenska gramatika* zgusnuto nas informira o svim njegovim važnijim stavovima u vezi s jezičnim, paleografskim i povijesnim problemima nastanka i najranijeg perioda slavenske pisane riječi.

Drugi veliki krug njegovih tema bilo je hrvatsko glagoljaštvo. Svaki Hammov prilog toj problematici dočekivan je s posebnim zanimanjem među stručnjacima, jer mu je njegovo

veliko slavističko znanje omogućavalo da uvijek ponudi nešto novo, svježije, da svoje stavove temeljito obrazloži. Spomenimo samo neke njegove radove iz tog područja: *Glagolizam i njegovo značenje za Južne Slavene* (1956), *Datiranje glagoljskih tekstova* (1962), *Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika* (1963), *Hrvatski glagoljaši u Pragu* (1971), *Paterik kod Hrvata* (1974), *Varijante u prijepisima hrvatskih glagoljaša* (1953), *Starohrvatski prijevod »Pjesme nad pjesmama«* (1957), *Judita u hrvatskim glagoljaškim brevijarima* (1958) itd. itd. Već i naslovi ovog izbora Hammovih radova o fenomenu hrvatskoga glagoljaštva jasno pokazuju da se hvatao u koštac i s jezičnim, i s tekstološkim, i s paleografskim i s povijesnim problemima. Ali ne samo to! Bio je prvi koji je upozorio na estetske kvalitete hrvatskoglagoljske produkcije i time je otvorio novo poglavlje u pristupu djelu hrvatskih glagoljaša.

O sedamdesetoj obljetnici njegova života posvetili su mu brojeve svoga časopisa »Slovo« (25—26/76) i *Wiener Slavistisches Jahrbuch* (29/76). U »Slovu« se nalazi i njegova dotadašnja bibliografija (priredio Ivan Bakmaz), koju je isti časopis dopunio deset godina kasnije (35/86), priredila Anica Nazor). Svatko zainteresiran može tamo naći precizne podatke o Hammovu radu, a pažljiv promatrač začudit će se nad širinom njegovih interesa. Osim iz već spomenutih područja pisao je o pitanjima iz poredbene slavenske gramatike, povijesti slavenske filologije, poljskoga, ruskoga, gradišćanskohrvatskoga jezika, iz akcentologije i tekstologije, jezikoslovne teorije, hrvatske dijalektologije i normativistike. Razumije se da se u ovoj prilici ne možemo ni ovlaš dotaknuti svega toga. Spomenut ćemo njegov rad na povijesti, dijalektologiji i normativistici hrvatskoga književnoga jezika. Bio je jedan od rijetkih u našoj filologiji koji su znali na odgovarajući način spojiti rezultate povijesne dijalektologije i povijesti književnog jezika, a unapređivanje kulture izražavanja uvijek mu je bilo na srcu. Suuređivao je časopis »Jezik« od I. do VIII. godišta i u njemu objavio 13 tekstova, od kojih spominjemo neke: *Sekundarno -ije na zapadnom hrvatskom području*, *Imenice s prefiksom pre-*, *Promjena brojeva*, *Pisanje stranih imena*, *Kako je Vuk rastavljao riječi* itd. Izdavanje tekstova smatrao je prevažnim zadatkom i s velikom je pažnjom pristupao tome poslu. I onda kada je priređivao kanonske tekstove (*Das glagolitische Missale von Kiew*) i onda kada je priređivao hrvatske (od glagoljskih, uz već spomenutu *Juditu*, tu su npr. *Psalterium Vindobonense*, *Apokalipsa bosanskih krstjana*, a od kasnosrednjovjekovnih latiničkih spomenimo *Dijaloge Grgura pape* i *Cvjetiče svetog Franje*). Uređivao je ediciju *Hrvatska proza Marulićeva vremena* (u kojoj je objavio prve dvije knji-

ge), uređivao je djela Jurja Križanića, priređivao Benešićev rječnik, izdao Gundulićevu *Sunčanicu*, Marulićevu *Juditu*, Držićeve *Pjesni ljuvene* itd. itd.

Bio je sjajan organizator znanstvenog života. Zajedno sa Svetozarom Ritigom i Vjekoslavom Štefanićem osnovao je Staroslavenski institut u Zagrebu i bio jedan od pokretača institutskih, međunarodno priznatih, izdanja: časopisa »Slovo« (uređivao ga od 1. do 13. broja) i Radova Staroslavenskog instituta. U tom je institutu organizirao rad na Rječniku općoslavenskoga književnog jezika, osobito na ekscerpiranju građe iz hrvatskologoljskih tekstova za taj rječnik. Uređivao je i časopise u drugim sredinama, npr. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* (Los Angeles — Den Hag), *Wiener Slavistisches Jahrbuch* (Beč), obavljao je važne dužnosti u brojnim institucijama, sudjelovao na mnogim skupovima i sam ih organizirao.

Iz njegove bibliografije vidi se da su mu dvije osobe iz povijesti hrvatske filologije osobito bile na srcu: Juraj Križanić i Vatroslav Jagić, dvojica od rijetkih iz hrvatskog duhovnog stvaralaštva koji imaju svoje mjesto u povijesti svjetske kulture. Možda je prof. Hamm osjećao podudarnosti svoje s njihovim sudbinama, ali prije svega, mislim, htio si je, stavljajući si za uzor najbolje iz svoje filologije, nametnuti visoke kriterije i odrediti smjer djelovanja.

Danas bismo među hrvatskih filozozima lako našli one koji se mogu pohvaliti i većim brojem bibliografskih jedinica, ali bismo među njima uzalud tražili onoga koji bi se mogao pohvaliti i približnim rasponom problema obrađivanih u svojim radovima. Te činjenice su, razumije se, posljedak razvoja filologije, i ne samo hrvatske. Spominjem ih s namjerom da podsjetim da je Josip Hamm i po načinu rada i po dostignutim rezultatima jedan od međaša u povijesti naše filologije. Po širini svojih interesa, po stavu da filolog iz teksta mora iščitati sve što mu tekst nudi (ne samo jezikoslovne, ni same književnopovijesne, nego i paleografske i kulturološke i općepovijesne činjenice itd.), Hamm je pravi nasljednik naše stare filologije; pa i po rasponu problema kojima se bavio. Proučavajući te probleme unosio je moderne lingvističke metode (strukturalističke prije svega, pa i onda kada se s njima sporio), i po tome stoji na početku novih znanstvenih stremljenja u nas.